

Kuopion museon savutupa

Savutupa on siirretty Kuopion museoon 1970-luvulla Pielavedeltä. (n. 60 km Kuopiosta luoteeseen.) Ikkunat on lisätty myöhemmin. Uuni on tarkka jäljitelmä pohjoissavolaisesta savu-uunista. Ns. uloslämpiväät eli piipulliset tuvat alkoivat yleistyä 1700-luvulta alkaen, mutta viimeiset savutuvat säilyivät käytössä 1900-luvun puoliväliin asti. Savutuvat olivat yleisiä asumuksia Pohjois-Savossa.

Savutuvat olivat maalaamattomia hirsirakennuksia. Niissä oli hyvin vähän irrallisia huonekaluja. Ikkunoita savutuvassa ei ollut. Päivänvaloa tupaan saatiin pienistä aukoista, jotka suljettiin lykkyyluukuilla työntämällä. Tupaan antoi valoa myös uuni sekä päre eli lastu, joka irrotettiin

männystä. Päreitä voitte nähdä esimerkiksi tuvan pöydällä, jonka vieressä on pakkakuppi (vesiastia) sekä uunin edessä.

Savupirtti lämmitettiin savu-uunilla tai kiukaalla. Tuvissa ei ollut savupiippuja. Kun tupaa lämmitettiin, savu tuprusi vapaasti sisälle huoneeseen. Hyvin rakennetuissa ja 4-5 m korkuisissa tuvissa lämmitysvaiheen aikana savu leijaili niin korkealla, että ihmiset pystyivät kävelemään suorina savun heitä häiritsemättä. Savuton tila saattoi olla jopa n. 1,5-2 m. Tosin asukkaiden kannatti välttää äkkiliikkeitä., jolloin savu olisi pyörtänyt likemmäs lattiaa. Matalimmissa ja huonommin rakennetuissa tuvissa savu saattoi laskeutua hyvinkin alas. Tällöin sisälle jääneet ihmiset joutuivat painautumaan lattialle pitkäkseen odottaessaan savun poistumista. Harvoin savu pakkautui lattian rakoon saakka, joten lattialla maataessa savu jäi leijumaan päiden yläpuolelle. Savu poistui tuvasta räppänän tai lakeistorven kautta, kun luukku avattiin. Kun tupa raitistui savusta, vallitsi tuvassa lämmin, joka säilyi koko päivän.

Tupa oli suomalaisen asumuksen olo-, makuu- ja työhuone sekä ruokailutila. Ruokaa ja leivonnaisia kypsennettiin uuniin työnnetyissä padoissa ja ruukuissa. Uunin ja oven väliseen soppeen puut tuotiin kuivumaan. Uunin alta ja viereltä löytyi tilaa myös porsaalle tai kanoille. Maalattaiseen tupaan saatettiin jopa tuoda hevonen syömään aamuapettaan tai kuivattelemaan.

Pöydän ja uunin mukaan muut osat tuvassa jakautuivat naisten ja miesten työ-, oleskelu- ja makuutiloiksi. Naisten ja lasten tila oli uunin ja peräseinän välinen karsina. Naisten ja lasten tilassa oli mm. rukki, kuparipannu, pata sekä silitysrautoja. Naisten töitä tuvassa olivat mm. kehrääminen, kankaan valmistaminen, siivoaminen, lasten -ja karjanhoito sekä ruuanlaitto. Lasten tehtäviä olivat mm. koulun käynti, mikäli kaupungissa oli sellainen, lehmien paimentaminen sekä vanhempien auttaminen tarvittaessa. Joskus saattoi ainoastaan yksi perheen useista lapsista käydä koulua. Tällöin hänen tehtävänään oli opettaa muillekin lapsille oppimiaan asioita rihvelitaulun avulla. Miesten tilaa oli oven ja peräseinän välinen pihanpuoleinen lattia, jossa säilytettiin heille kuuluneita työkaluja ja tarvikkeita, joita olivat mm. pora, saha ja tupakkahakkuri. Niiden avulla miehet nikkaroivat mm. ajopelejä ja työkaluja. Muita miesten töitä olivat mm. peltotyöt, kuten kaskeaminen, kyntäminen ja kylväminen sekä metsästys ja kalastus. Iltaisin perhe kokoontui tupaan miesten esimerkiksi tehdessä puhdetöitä puusta ja naisten esimerkiksi kehrätessä tai laittaessa ruokaa. Samalla saatettiin kertoilla kertomuksia ja tarinoita menneistä tapahtumista, aarteista, vainoajoista ja piilopirteistä, silmänkääntäjistä ja kummituksista.

Savutuvan pihapiiriin kuului muitakin rakennuksia. Eläimiä varten oli karjasuoja ja kylpemistä varten savusauna. Lisäksi oli aittarakennuksia, jonne osa savutuvan asukeista siirtyi nukkumaan keväisin ilman lämmitessä. Talvisin, jolloin aitoissa ei kylmyyden vuoksi voitu nukkua, savutuvassa nukkui koko perhe vanhuksista lapseen (jopa 15 ihmistä). Sänkyyn mahtui ainoastaan 2-3 henkilöä, joten loput asukit joutuivat nukkumaan penkeillä, uuninpankolla tai lattialla. Keväisin, kun ilmat lämpenivät, osa asukeista siirtyi aittoihin nukkumaan.

Peräniemen vanha savutupa, Suomen ensimmäinen ulkomuseo

Ajatuksen savolaisen savutuvan pystyttämistä Kuopioon herätti Kuopion Isänmaallisen Seuran sihteeri Kustaa Killinen vuonna 1887. Museokokoelmat ja museotyö olivat tuolloin vasta muotoutumassa Suomessa ja ulkomuseoajatus varsin uusi koko pohjoismaissa.

Vuonna 1890 vuosikokous velvoitti seuraa tekemään esityksen tuvan aikaansaamiseksi Killisen ehdotuksen mukaan, sillä *Seura halusi selvittää ja näyttää millaiset olot ovat näillä paikkakunnilla muinaisina aikoina olleet*. Samalla tupa voisi toimia myös seuran kokoustilana. Toimikunta lähetti edustajansa ensin Tuusniemelle katsomaan vanhan pirtin mallia. Seuraavana vuonna savupirtti kuitenkin ostettiin Vehmersalmen Putronniemeltä. Sijoituspaikaksi sovittiin Wäinölänniemen Peräniemi.

Peräniemen tupa nousi harjaansa kesällä 1891 ja seuraavana keväänä siinä jo vietettiin vuosikokousta. Tuvassa oli kourukatto. Sisään astuttiin Rönön puolelta ensin porstuaan ja siitä vasemmalle tupaan. Savu-uuni jäi sisään astuttaessa heti oikeaan nurkkaan. Pöytä oli sijoitettu uunia vastapäätä olevaan nurkkaan. Porstuassa oli jauhinkivet, mutta muuten kalustus oli tuolloin vähäinen. Kooltaan tupa oli noin 7,8 x 8 metriä.

Kesällä 1893 tupa oli avoinna ja sitä valvoi seuran palkkaama *siivo vaimo*. Seuraavat tiedot tuvan avoinnapidosta ovat 1900-luvun alkuvuosilta. Tuvan valvonta oli kuitenkin vaikeaa. O. A. F. Lönnbohm valitti, että *pirtin kunnossapito hävittää museosta arvokkaimmat kansatieteelliset esineet, sillä sikäli kun niitä viedään pirtin sisustamiseksi, sikäli ne varastetaan ja säretään*.

Vuonna 1907 uuteen museotaloon valmistui savutupa ja entinen jäi tarpeettomaksi. Kuormallinen Peräniemen tuvan esineistöä siirrettiin seuraavan vuoden syksyllä museolle. Itse tupa myytiin Kuopion huutokaupparissa Antti Karvoselle ja lopulta sen lunasti Kuopion matkailijayhdistyksen Kuopion osasto, jolloin se siirrettiin Puijon torniaukeamalle. Viimein vuonna 1923 ränsistynyt savutupa purettiin muihin tarkoituksiin.